

موضوع مقاله: عقل از دیدگاه فلسفه و مکتب تفکیک
نویسنده/نویسندگان: م. ناییبی

عقل از دیدگاه فلسفه و مکتب اهل بیت (ع)

سخنران: دکتر رضا برنجکار

پنجمین نشست اندیشه‌های جاوید، جمعه مورخ 29/6/1387، رأس ساعت 21 مصادف با شب نوزدهم ماه مبارک رمضان و یکی از لیلالی پر خیر و برکت قدر، در تالار علامه امینی با حضور جمع زیادی از میهمانان و سخنرانی دکتر رضا برنجکار با موضوع «عقل از دیدگاه فلسفه و مکتب اهل بیت (علیهم السلام)»، آغاز شد.

قبل از شروع سخنرانی، ابتدا با نمایش گذاشتن چند اسلاید درباره فعالیتها، مدارج علمی، سوابق و کتابهای تألیفی آقای برنجکار، معرفی اجمالی از ایشان به عمل آمد.

پس از تلاوت آیاتی چند از کلام الله مجید، معاونت آموزش و پژوهش مؤسسه، ضمن خوشامدگویی به حاضران، شرح مختصری از زندگینامه و فعالیتهای دکتر رضا برنجکار را برای حاضران قرائت کردند و از ایشان را برای سخنرانی دعوت نمودند.

آقای دکتر برنجکار رأس ساعت 21:30 بعد از عرض سلام و آرزوی قبولی طاعات و عبادات حاضران در ماه مبارک رمضان و ابراز خوشحالی از آمدن به یزد و حضور در مؤسسه، بحث خود را با مقدمه‌ای درباره‌ی تاریخ عقل و تعقل و معنای لغوی عقل، آغاز کردند.

ایشان با استناد به حدیث امام علی (ع)، الانسان بعقله «انسان به عقل خود، انسان است.»، تاریخ پیدایش عقل و تعقل، را همزمان با پیدایش آدم دانستند. و اینکه عقل در لغت عرب به معنای: منع، نهی، امساک، حبس و جلوگیری است که از ماده عقال گرفته شده است. عقال به معنای طنابی است که به پای شتر می‌بندند و او را از حرکت باز می‌دارند. به عقل انسان نیز عقل گفته می‌شود چون او را از جهل و کردار زشت باز می‌دارد. بنابراین عقل در وجود انسان، نیرو و قوه‌ای است که انسان را از ارتکاب بعضی از اعمال و افعال باز می‌دارد.

در فلسفه و کلام عقل در دو معنا به کار رفته است:

1- عقل موجودی است که ذاتاً و فعلاً مجرد و مستقل از انسان است. بسیاری از فیلسوفان به مقتضای قاعده «الواحد لا یصدر منه الا الواحد» وجود سلسله‌های از عقول را تصور کرده‌اند که واسطه فیض الهی‌اند. بدین ترتیب که از خدا تنها یک موجود - که عقل اول نامیده می‌شود - صادر گشته و از آن، عقل دوم، و از آن عقل سوم، تا عقل دهم، که عقل فعال نام دارد، عالم طبیعت از عقل فعال صادر شده است. این عقول، عقول طولی هستند و در میانشان رابطه علیت برقرار است.

2- عقل یکی از قوای نفس انسانی است. بنابراین، عقل با نفس متحد است و یکی از قوا و مراتب آن به شمار می‌رود و در مقابل قوای خیال، وهم و حس قرار می‌گیرد. عقل قادر به ادراک کلیات است و می‌تواند مسائل نظری را از مقدمات بدیهی و معلوم استنباط کند. این عقل به ملاحظه مدرکاتش دو نوع است: عقل نظری و عقل عملی

ایشان در ادامه بحث خود به جایگاه عقل در ذات انسان اشاره کردند و اظهار داشتند از جمله مباحثی که بیانگر اهمیت عقل است، شأن و منزلت عقل در انسان است. چنان که از نگاه امام علی‌علیه السلام، عقل مهمترین نعمتی است که خداوند به انسان ارزانی داشته است، و همین موهبت الهی، وجه تمایز انسان از چارپایان است.

از دیدگاه امام علی‌علیه السلام انسانیت انسان به عقل او است. امام در حدیثی دیگر تفاوت انسان و حیوان و فرشته را بدینگونه بیان کرده‌اند: خداوند در فرشتگان عقلی بدون شهوت نهاد، و در چارپایان شهوتی بدون عقل، و در انسان هر دو را قرار داد. پس هر که عقلش بر شهوتش غالب گشت، از فرشتگان برتر است و هر کس شهوتش بر عقلش پیروز شد، از چارپایان بدتر است. بر اساس این حدیث شریف، تفاوت انسان با حیوان در عقل او است، و تفاوت او با فرشتگان در شهوت است. از این رو، در مقابل حیوان تنها یک راه قرار دارد و آن راه شهوت است؛ چنانکه فراروی فرشته فقط راه عقل را نهاده‌اند. اما انسان از دو نیروی متضاد بهره دارد. که هر یک راه خاصی را در مقابل او می‌گشایند. این جابجست که انتخاب مطرح